

П. М. Куліков
Т. В. Девтерова
І. В. Девтеров

ОСВІТА І СУСПІЛЬСТВО

УДК 378(477)(075.8)

О-72

*Гриф надано Міністерством освіти і науки України
Державною науковою установою «Інститут модернізації змісту освіти»
(Лист № 23.2-10 від 27.02.2018 р.)*

Рецензенти:

*О. О. Романовський, д-р екон. наук, д-р пед. наук, канд. техн. наук, проф.,
ПВНЗ-інститут «Українсько-американський університет Конкордія»*

*В. О. Плоский, д-р техн. наук, проф.,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

Відповідальний редактор

*П. М. Куліков, д-р екон. наук, проф.,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

О-72 Освіта і суспільство : навч. посіб. / П. М. Куліков,
Т. В. Девтерова, І. В. Девтеров та ін. ; уклад. : І. В. Девтеров,
Т. В. Девтерова ; Рада ректорів Київського вузівського центру. –
Київ, 2018. – 364 с.

ISBN 978-966-622-885-0

Розглянуто актуальні питання вищої освіти Київського регіону й України. Описано стан освіти та плани на майбутнє, нагальні проблеми в різнопрофільних вищих навчальних закладах. Подано матеріал, присвячений діяльності вишів та Ради ректорів для розвитку економіки, промисловості, науки, культури, суспільства Київського регіону й України.

Для керівників вищих навчальних закладів, магістрів, аспірантів та викладачів.

УДК 378(477)(075.8)

ISBN 978-966-622-885-0

© П. М. Куліков, Т. В. Девтерова,
І. В. Девтеров та ін., 2018

© Рада ректорів Київського вузівського
центру, 2018

ПЕРЕДМОВА

Показово, що дане видання присвячене 50-річчю створення і шілдної діяльності Ради ректорів Київського вузівського центру. За ці роки відбулося багато подій і змін у суспільстві України і світі і дзеркально у вузівському середовищі. Статті ректорів Київського вузівського центру відображають стан вищої освіти та плани на майбутнє, нагальні проблеми вищої освіти в різнопрофільних вищих навчальних закладах центру.

В ХХ сторіччі ми змушені констатувати нову соціальну місію університету в суспільстві і розвитку особистості. Нова соціальна місія університету полягає в новому етапі розвитку взаємодії між академічною спільнотою і цивільним суспільством.

Суспільство як система складається з цілого ряду елементів, соціальних сфер, форм суспільної свідомості, висловлюючись філософськими поняттями. Стійкість, стабільний розвиток будь-якого суспільства детерміновані узгодженою взаємодією цих сфер (наука, право, політика, освіта, релігія та ін.), які є його невід'ємними складовими. У свою чергу, надійність і успішність їх функціонування і розвитку обумовлені, поряд з безліччю інших чинників, якістю освіти. Система освіти також історично склалася як складова здорового, повноцінного суспільства, в якому у кожного члена суспільства є можливість підбутися як особистість, самореалізуватися в соціокультурному контексті. Унікальність же системи освіти полягає в тому, що всі інші складові (сфери) життя суспільства не змогли б існувати без неї. Сама сутність цієї системи, її призначення передбачає вихо-

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/555/2015>.

8. Указ Президента України «Про Стратегію національної безпеки України» від 24 вересня 2015 року 5287/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.

9. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України» від 14.03.2016 № 92/2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/92/2016>.

10. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 травня 2016 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України» від 06.06.2016 № 240/2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/240/2016>.

**Пашко
Павло
Володимирович**

*ректор Університету Державної фінансової служби України,
доктор економічних наук, професор,
заслужений економіст України
Мандрагеля В. А., директор Навчально-наукового інституту гуманітарних наук
Університету ДФС України, доктор філософських наук, професор*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ СВІТОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ

В умовах глобалізації ефективність та якість вищої освіти стало ознакою здатності країни до сталого, насамперед, економічного розвитку. На тлі стрімкого зростання населення планети кількість молоді, що хоче здобувати вищу освіту, постійно збільшується. В країнах, які належать до Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), що об'єднує 34 розвинутих країни світу, їх частка перевищує 60 %. За оцінками експертів, число молоді, що прагнуть отримати вищу освіту в світі, підвищиться з 97 млн осіб у 2000 р. до 262 млн осіб у 2025 р. [1, с. 24].

Оскільки світова економіка вступила у новий етап жорсткої конкурентної боротьби, до неї неминуче приєдналися національні системи освіти. Насамперед, це стосується залучення до

навчання іноземних студентів. Їх число на початку ХХІ ст. виросло більше ніж в три рази і досягло 4,3 млн осіб у 2011 р. Вже у 2014 р. таких було понад 5 млн осіб. [2]. Відмічається, що найбільша кількість міжнародних студентів в світі з Китаю, Індії та Кореї. Серед загальної кількості студентів, що навчаються за кордоном, азіатські складають 53 %.

Не дивно, що найбільша кількість міжнародних студентів припадає на англomовні країни. У США, Великій Британії, Австралії, Нової Зеландії вони складають більше третини від загальної кількості. Незважаючи на втрату деяких позицій, США залучають до навчання 17 % зарубіжних студентів. Проте, все більш популярними стають країни ЄС. Частка міжнародних студентів, що навчаються в Великій Британії складає 13 %, Франції – 6 % і Німеччині – 6 %. Конкуренцію останнім складає Австралія з показником у 6 %. [3, с. 1].

Значною мірою привабливість європейських університетів і коледжів обумовлена більш низькою платнею за навчання у порівнянні з американськими. Незважаючи на те, що економічна криза призвела у багатьох країнах ЄС до скорочення інвестицій в сферу освіти, це підштовхнуло до пошуку шляхів більш ефективного використання наявних фінансових ресурсів. Частка громадського фінансування у переважній більшості європейських країн, як і раніше, залишається достатньо високою, а система грантів, кредитів і стипендій значною мірою пом'якшує наслідки підвищення плати за навчання.

Відтак, світові тенденції не минули і Україну. За кордоном у 2013–2014 р. навчалось понад 46 тис. наших громадян. У більшості країн українці віддають перевагу гуманітарним

або соціальним наукам. Але у Німеччині, Швейцарії, Швеції та Фінляндії відчутним попитом користуються інженерія та природничі науки. Якщо порівнювати два останні роки, то українських студентів за кордоном побільшало на 19 %, або ж на 6 501 особу. Більше 80 % цього приросту склали українці, які навчаються в польських університетах. У 2014–2015 навчальному році їх нараховувалося понад 23 тис. осіб.

Більшість українців (60 %) вступає саме у приватні університети. Найбільшим попитом користуються соціальні науки: економіка, менеджмент, PR, психологія та ін. На такі спеціальності вступає дві треті українських студентів [4]. Українські абітурієнти є також важливим джерелом доходів для польських університетів, адже складають 42 % від усіх іноземних студентів в Польщі.

При цьому треба слід зважити на те, що плата за навчання міжнародними студентами у Польщі вище, ніж для громадян країни. І взагалі, навчання зарубіжних студентів деякими країнами розглядається як додаткова стаття надходжень. Серед таких, крім Польщі, – Австралія, Австрія, Бельгія, Канада, Чехія, Данія, Естонія, Ісландія, Ірландія, Нідерланди, Нова Зеландія, Російська Федерація, Швеція, Туреччина, Об'єднане Королівство, США.

До цього слід додати, що нова програма Erasmus + (2014–2020 рр.) є інтегральною, з бюджетом понад 14,7 млрд євро, що сполучає переваги попередніх проектів Erasmus (1987 р.) та Erasmus Mundus (2004 р.). Це надасть можливість отримати гранти понад 2 млн студентів, 450 тис. стажерам, 800 тис. педагогів, інструкторів та іншим фахівцям вищої школи.

Якщо говорити про пріоритети вибору країн для навчання українських студентів, то найбільш часто згадуються Польща (15 %), Німеччина (11 %), США (8 %), Австрія (7 %), Велика Британія (7 %) тощо. Основними перешкодами для навчання за кордоном вважалися: додаткові фінансові витрати (53 %), недостатнє знання іноземних мов (33 %), проблеми з отриманням візи, право на працю, проживання тощо (32 %), брак інформації про виші (19 %) тощо [5, с. 329].

Таким чином перед національною системою освіти постає важливе завдання – підвищення ефективності та стандартів навчання, оскільки якісна вища освіта неможлива без комплексного реформування дошкільної та шкільної освіти.

Передусім, очевидні можливості пов'язані з розвитком інформаційних технологій. У широкий науковий і мас-медійний дискурс вже увійшло поняття «масивні відкриті онлайн-курси» (Massive Open Online Courses (MOOCs), які стали прикметою сучасного розвитку людства. На кінець 2015 р. їх запровадили 142 університети у світі. Широкомасштабно, системно й відкрито у онлайн-доступі для студентів всього світу MOOCs започаткував у 2011 р. Стенфордський університет (США), до якого швидко приєдналися інші провідні університети світу. Проте, слід зазначити, що через декілька років після запровадження MOOCs, ентузіазм щодо їхньої ефективності почав спадати. Дослідження на базі 17 університетів, проведене у 2013 р. показало, що лише близько 5 % студентів завершили свої курси. Серед тих, хто був найбільш успішним в цьому типі онлайн-класів, були ті, хто вже мав вищу освіту. Відтак процес сертифікації курсів і надійної оцінки знань студентів дистан-

ційного навчання на даний час залишаються проблематичними [6, с. 15].

В нашій країні розвиток цього напрямку стримується браком достатньо кількості науково-педагогічних працівників, які вільно володіють іноземними мовами. Водночас, це гальмує більш потужний відтік студентів для навчання за кордон. У якості порівняння можна навести наступні дані. Англійською в країнах ЄС сьогодні може спілкуватися більш ніж половина європейців – 51 %. В країнах Скандинавії, Бенілюксу цей показник сягає за 80 %. Англійську вивчають 90 % школярів, починаючи з молодшої школи. На жаль, в Україні, за даними Інституту соціології НАН, англійською мовою володіє тільки 1,3 % населення [7].

Ще одна світова тенденція – удосконалення місць навчання. Скоріше йдеться про принципово новий дизайн навчального простору. Загальноприйнятим у розвинутих країнах світу стало говорити про так звані відображені класи (flipped classrooms). Вони дозволяють запроваджувати нові форми навчання, що сполучають традиційні методи з інформаційними технологіями, розв'язанням проблем в онлайн-режимі, додатковими відеолекціями, довідковим матеріалом тощо.

У своєму останньому огляді (2016 р.) американський Консорціум Нових Медіа (New Media Consortium – NMC), у складі якого 58 експертів досліджують тенденції розвитку вищої освіти, визначають 18 тематичних розділів. Зокрема, у короткотривалій перспективі (не більше 1 року) відмічається зростаючий попит на вимірювання якості навчання та більш широке використання змішаних зразків навчання. У середньостроковій перспективі (2–3 роки) прогнозуються перебудова простору

(місце навчання) та поглиблення навчальних підходів. І, зрештою, довготривалий ефект буде мати формування культури інновацій, а також фундаментальне переосмислення діяльності коледжів та університетів [8, с. 2].

Деякі із зазначених тенденцій, зокрема остання, значною мірою залежить від Міністерства освіти і науки України. Переосмислення діяльності інститутів є довготривалий процес, що вимагає від урядів побудови пріоритетів у реформуванні освіти, що допоможе коледжам та університетам вирішити питання влаштування на роботу студентів. Таку функцію, зокрема виконує Європейський простір вищої освіти, який створено ще у 2004 р. на допомогу ВНЗ адаптувати їхні моделі до більш ефективного взаємозв'язку навчання та потреб роботодавців. До речі, Україна не є членом цієї організації, на відміну від Росії.

Проте, існують і значні внутрішні можливості. Насамперед, це нові ініціативи та навчальні програми, які б заохочували студентів до роботи з колегами з різною базовою освітою, спрямовані на інноваційні рішення складних проблем. Для стимулювання інновацій та їх оперативної адаптації до сучасних економічних потреб, ВНЗ повинні забезпечити гнучкість педагогічного процесу та відкрити простір для творчості і підприємницького мислення.

Значну роль при цьому повинна відігравати не тільки підготовка, але й перепідготовка науково-педагогічних працівників. Зазвичай, післядипломна педагогічна освіта викладачів часто-густо здійснюється формально. Натомість в найбільш розвинених країнах світу післядипломній освіті надається особливо важливе значення й набувається вона на принципі саморефлексії, коли сам викладач визначає, у якій ланці знань він відчу-

ває найбільшу прогалину. У нашій країні ця діяльність стримується недостатнім фінансуванням вищої освіти, низькими заробітними платами науково-педагогічних працівників.

Це позначається на якості розробки і запровадження багатьох курсів і дисциплін. За роки незалежності вони мало в чому змінилися і, здебільшого, носять просвітницький характер. Ще один недолік багатьох курсів – відсутність цілісності. Іноді вони виглядають як окремі етюди, мало чим взаємопов'язані.

Зміст навчальних програм та їхня спрямованість повинні розвивати у студента критичне мислення, націленість на розв'язання проблем, співробітництво і безперервне самонавчання. Студенти повинні бачити чіткі зв'язки між освітніми програмами і реальним світом, те, як нові знання і навички вплинуть на них. Для цього використовуються проектне, дискусійне, дослідницьке та інші методи навчання.

Слід також визнати, що європейські країни поступово втрачають провідні позиції у міжнародному розподілі праці. За прогнозами у 2020 р. 35 % робочих місць в ЄС, вимагатимуть вищої освіти. Проте у 2011 р. менше 29 % працівників країн Союзу у віці 25–54 років мали відповідну освіту. В той час як відповідні показники складали 42 % в США, 46 % в Японії і 51 % в Канаді.

Ситуація в Україні значно гірше. У нас практично розірваний зв'язок між навчанням та ринком праці. У переважній більшості ВНЗ кількість випускників, що влаштовуються за спеціальністю, коливається від 20 до 35 %. Значною мірою абітурієнтами рухає інерція уявлення батьків про загальну престижність вищої освіти, іноді безвідносно до її якості і практичної спрямованості.

Література

1. The state of international student mobility in 2015. ICEF Monitor, 5 November 2015. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://monitor.icef.com/2015/11/the-state-of-international-student-mobility-in-2015/>
2. OECD. Education at a glance 2013 Highlights: How many young people enter tertiary education?, 2013. – 79 pp. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/613041e.pdf?expires=1479642347&id=id&accname=guest&checksum=7A4866211D5719361A523B7B7FA2E7B4>
3. Katsarova I. Higher education in the EU. Approaches, issues and trends / Ivana Katsarova – European Parliamentary Research Service, March 2015. – 35 pp.
4. Стадний Є. Українські студенти в польських ВНЗ (2008–2015) / Єгор Стадний // CEDOS, 25 жовтня 2015 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.cedos.org.ua/uk/osvita/ukrainski-studenty-v-polskykh-vnz-2008-2015>
5. Kizilov O. Academic mobility of Ukrainian students: intentions, involvement and obstacles / Olexander Kizilov // *Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства*. – 2014. – Випуск 20. – С. 327–333.
6. International Trends in Higher Education 2015. Katherine Benson (Ed.) – Oxford: University of Oxford, 2016 – 26 pp.
7. Пеллагеша Н. Lingua franca для глобального світу / Н. Пеллагеша – [Електронний ресурс – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/EDUCATION/lingua_franca_dlya_globalnogo_svitu.html
8. NMC Horizon Report 2016 Higher Education Edition – Austin, Texas: The New Media Consortium, 2016. – 52 с.